

Jegyzetek

1. MAGYAR ÍRÓK ÖNMAGUKRÓL. In: *Brassói Lapok*, 1938. márc. 6. 19.
2. Cs. Gyimesi Éva: KORÁN JÖTT POLGÁR. KARÁCSONY BENŐ PRÓZÁJA. In: *UŐ: COLLOQUIUM TRANS-SYLVANICUM*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998. 172.
3. Legalábbis erről árulkodik az az interjú, amelyet Dsida Jenő készített az íróval, mely arról is tudósít, hogy „Napos Oldal Társaságot” is alapítottak már a lelkes olvasók. „...leveleket mutat az író. Naiiv, szinte gyerekes örömmel teregetti ki a teleírt papírlapokat. Tisztelőinek és rajongóinak levelei ezek, arról beszélnek, mennyire szeretik az író új regényét. Egyszerűen vagy színesen, okosan vagy együgyűen, de mind őszintén fejtegetik, hogy milyen jó is ebben a sok borúban a napos oldalra kerülni. Az egyik csehszlovákiai magyar városból pedig éppen arról értesítik az író, hogy regényének hatására *Napos Oldal Társaságot* alapítottak.” Dsida Jenő: ÍRÓ, AKI SEM JOBBOLDALRA, SEM BALOLDALRA NEM ÁLLOTT, HANEM A „NAPOS OLDALT” VÁLASZTOTTA. In: *Keleti Újság*, 1936. máj. 11. 4. Idézi: Tót H. Zsolt. In: *SZÉTTAPOSOTT ÖSVÉNY. KARÁCSONY BENŐ ÉLETE ÉS MŰVE*. Balassi Kiadó, 1994. 99.
4. Írásainak faji alapon történő elítélése már első novelláskötete, az 1925-ös TAVASZI BALLADA kapcsán megfogalmazódott. (Lásd Kiss Ernő: TAVASZI BALLADA. *Páosztortűz*, 1925/14. 320.) A hasonló előítéletre alapozó kritikák száma a közélet fasizálódásával gyarapodott.
5. „A »nehéz kritika«, amely csak komoly alkotásokban hajlandó irodalmat látni, nem vette észre, hogy regényeim játszi napfénye mögött aktuálisan fájdalmas problémák húzódnak meg. Ezek a kritikusok sokallták a derűmet. Az írótól azt követelik, hogy görnyedjen meg a problémák súlya alatt, mint a zsákhordó munkások.” Ligeti Ernő: KARÁCSONY BENŐ NYILATKOZIK A DARABJAIRÓL, AZ ÍRÁS MŰHELYTTITKÁIRÓL ÉS SOK MINDENFÉLÉRŐL, AMI BEVILÁGÍT EGY ÍRÓ GONDOLATVILÁGÁBA. In: *Független Újság*, 1937. okt. 9. 6.
6. Ligeti: i. m. 6.
7. Szabó István: UTAZÁS A SZÜRKE FOLYÓN. In: *Ellenzék*, 1940. jún. 16. 13.
8. Szabolcsi Miklós: A CLOWN MINT A MŰVÉSZ ÖN-ARCKÉPE. Corvina, 1974. 155–156.
9. A burleszkfilm felől történő interpretáció jogosságát erősíti meg Karácsony Benő nyilatkozata a regényről: „...regényt írok. A hőse chaplini figura, egy olyan félretolt, létszámfelletti ember”. In: Ligeti: i. m. 6.
10. Tót H. Zsolt: SZÉTTAPOSOTT ÖSVÉNY. KARÁCSONY BENŐ ÉLETE ÉS MŰVE. Balassi Kiadó, 1994. 66–69.
11. Veronka jóslatából, miszerint Kázmér csak évek múltán fog visszatérni a malomba, a kritika egy része arra a következtetésre jutott, hogy Karácsony Benő Tamási Ábeléhez hasonlóan trilógiában akarta megörökíteni Felméri életét. Lásd Robotos Imre: UTÓSZÓ. In: K. B.: A MEGNYUGVÁS ÖSVÉNYEIN. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1958. 356–357.

Ferdinandy György

KONTINENCIA

A képernyőn kevés értelmes dolgot lát az ember itt a trópuson. Az életben azonban még kevesebbet. Így aztán én is csak ülök a tévé előtt, és nézem az alulfejlettek számára sugárzott agymosást, a gazdag világból ideirányított kultúrműsorokat.

Ma este, úgy látszik, programváltás van, mert a kereskedelmi csatornán egy csipkelléros, finom hölgy beszél. A fiáról, aki már nem él. És akit a rajongásig szeretett.

Csodagyerek volt – mondogatja. Ötéves korában elolvasta a klasszikusokat, újságot szerkesztett hatévesen. A családnak felolvasásokat tartott, színdarabokat rendezett.

Még nem járt iskolába – meséli a hölgy –, de ő már biztos volt benne, hogy nagy ember lesz a fia.

Az is lett. Világhírű író. Talán a leghíresebb. Nézem a műsort, és mi tagadás, nem szeretem. Van bennem valami enyhe viszolygás. Eszembe jutnak a mama kedvencei: osztálytársaim, akik mellett nem rúgott labdába az ember, és akiből később – mondanom sem kell – semmi sem lett.

Azután mégis. Hallgatom ezt a szép, komoly öregasszonyt, és felülvizsgálom az ellenérzéseimet. Mert annak idején én is újságot szerkesztettem, hatévesen. Öcsém viselt dolgain élcelődtem. A vicceimen azonban senki sem nevetett. Színdarabot is írtam: a bábukát magam készítettem, és magam játszottam el minden szerepet.

Szerettek engem is, most utólag legalábbis így képzelem. De valahogyan nem volt figyelmes ez a szeretet. Engem nem ösztöngött és nem biztatott senki sem.

Volt egy híres ember a családban, aki mindig küldött meghívót, ha valahol szerepelt. A szüleim egyenesen a papírkosárba dobták ezeket a leveleket.

– Mihályka marhaságai! – mondta anyám, és apám kedvesen, elnézőn nevetett.

*

Jött a háború. Nálam pedig ez a szégyen: az inkontinencia. Az ilyesmit – gondolom – titokban szokás tartani. Hasonló esetekről máig sem tudok. Anyám azonban nem így gondolkozott. Azt hitte talán, hogy ha közhírré tétetik a takargatnivaló, bűnbánatot tartok, és megjavulok.

Amikor látta, hogy minden hiába, kijelentette, hogy a gyerek a jelek szerint megátalkodott. Egy reggel elhozta az óvodába a vizes ágyneműmet. Emlékszem, álltak az udvaron, anyám és az óvónő:

– Szégyen, gyalázat! Pfujj! – kiabálták, és úgy lengették a pisis lepedőket, mint a hajótöröttek Verne Gyula regényeiben.

Volt egy barátom az óvodában, a kis Mita. Húsz évvel később Párizsban ott ment el előttem. De én elfordultam, és lesütöttem a szemem.

Kikúrálásomra mindenki más és más csodaszerekkel kísérletezett. Nagypám, a professzor pénzjutalmat helyezett kilátásba, ha száraz maradok. Majd elmúlik! – mondogatta apám, aki ellenezte, hogy megverjenek. – A pénz azonban nem sokat nyomott a latban. Magamra maradtam. Nem játszottak velem a szomszéd gyerekek.

Az ember elfelejti, ami elviselhetetlen. Rémlik, hogy volt azért néhány lázadásom. Rúgtam, karmoltam, ha vertek, az óvónő kezét véresre haraptam. Egy szó, mint száz, nem voltam valami mintagyerek.

Közben azután a háborúnak is vége lett. Romba dőlt a város, robotolni vitték az embereket. Nem vert és nem gúnyolt többé senki.

Így vágtam neki a világnak. Tapostam a romokat, elszántan és jókedvűen.

*

Osztálytársaim eltűntek a villanegyedből a háború után. A konjunktúralovagok követték a visszavonuló hadsereget. Helyüket átvette a menekültek szedett-vedett társasága. Mint régen mondtuk: az utcagyerekek.

Mindenki új életet kezdett, ez volt a divat, én pedig ezekkel az elszánt kiskamaszokkal kezdtem el az új életet.

A Sas-hegy sziklás, bozótos oldala igazi aranybánya volt ezekben az időkben. A menekülő katonák eldobálták az egyenruhákat és a fegyvereket. Mi pedig összeszedtük

a dióverőket, a bajonetteket és a rohambiliket, tároltuk a puskaport és a sárga dinamitrudakat – a makarónit –, a kézigránátokat és a dobtárrakkal felszerelt gépfegyvereket.

Volt egy német valamelyik keskeny sziklaszorosban, a budaörsi laktanya felett. Egy hulla és két páncélököl. Ilyen nagyszerű dolgokat talált az ember '45 tavaszán a Sas-hegyen. Mi pedig robbantgattunk, így mondták rólunk. Rettegésben tartottuk a környékbelieket.

Ami engem illet, volt ebben a robbantgatásban valami tervszerűség. Egy éjjel például kiraboltuk az óvodát. Papp Jóska, egy mokány gyerek bemászott az ablakon, és kiadogatta az óvónő élesztárát. A csalamádét és a dunsztosüvegeket.

Zsákmányunkat nagyapám házába vittük. Ez volt a főhadiszállás, ez a szomorú kis épület. Mióta benne pusztult a professzor, mindenki elkerülte ezt a helyet.

Azután sokat verekedtünk. Eltanultuk a felnőttektől a gyűlöletet. A régi pajtásaimat törbe csaltuk. Sorra kerültek, egyik a másik után. Elkaptuk a grabancukat, ha valamelyik előmerészkedett.

Egy Szarka nevű ember ki akarta igényelni a házat. Őt főbe lőttük. Fényes, kopasz feje volt, ömlött belőle a vér.

Hát igen. Más világ lett a háború után. Mióta nem volt ágyam, senkit sem zavart, hogy ágyba vizelek.

*

Nem szerkesztettem már újságot, és nem írtam költeményeket. Élesbe éltem az életet. Az utcában lakott egy részeg ember. Egy argentin, aki nyilván elaludt, és átcsapott fölötte a front. Inci hívta be a házba, mert volt egy lány is, lány nélkül nem lett volna teljes a csapat.

Ez pedig követte őt. Hogy gyanútlanul vagy gyanakodva, azt nem tudom. Nagy tálcra krémest egyensúlyozott a kezében, ezt rekvirálta el tőle először a csapat. Pénz nem volt sok a brifnijében, nyilván már minden készpénzt elivott. Inci kiforgatta a zsebét, kapott egy nagyot a fejére, a süteményből a lány mindenkinek adott.

Ami a bábszínházat illeti, itt a romok között is kitaláltam egy nem is akármilyen színdarabot. Felfeszítettünk egy padlódeszkát, így lestük, felülről, a színpadot. Alattunk, a tűz körül történt valami minden este. De ehhez tudni kell, hogy Inci egyszerre csak egy fiúba volt szerelmes, nem érdekelte, hogy őbelé meg szerelmes volt az egész csapat.

Tehát fent hasaltunk. Néztük, amint Inci lehúzza a bugyiját, azután ráfekszik a Nagy Majom. Egyik a másik után, mind sorra kerülünk. Nem volt valami változatos a darab.

Nagyapa klasszikusait kihordták az udvarra a katonák. Most ezzel tüzeltünk. Minden este elégett egy-két remekíró, néha, ha sokáig fennmaradtunk, egy egész sorozat.

A villanegyedben – mondom – félték tőlünk. Még az oroszokkal is jóban voltunk. Ha kedvünk kerekedett, fellőttünk egy színes rakétát, és még le sem hullott a pernye, amikor szirénázva megérkeztek a patruclok.

Szomorú kis társaság, ha jól meggondolom. Papp Jóska kezében felrobbant egy kukoricagránát, Nagy Majom pedig megnémult, és folyt a nyála, mióta légnyomást kapott.

Rólam azt mondták, hogy kiabálok. De úgy látszik, mélyen aludtam: erről a kiabálásról nem sokat tudok.

*

Aratás előtt néhány hónapig még éhezett a város. Éjjel sorban álltunk kenyérért, volt úgy, hogy fel sem kelt a nap, és Préda úr, a pék, már lehúzta a redőnyöket. Elterjedt a

hír, hogy a közvágóhídon gyerekekre vadásznak. Tény, hogy egy nagy, kővér fiú, Zalai Benőke egy szárazkolbászban női kisujjra akadt.

– Kannibál! – kiabáltuk. Benőke elhányta magát. Mire letörölte a könnyeit, a tíz-óraját már megették a többiek.

Mindenki ment, amerre látott. Elszéledt a sas-hegyi csapat. Én vidékre kerültem. Egész éjjel kattogott velem a batyuzókat szállító pesti vonat. Emlékszem, volt egy felüljáró valahol Simontornya és Pincehely között, és ez a híd lesodorta a vonat tetejéről az embereket.

Almamelléken megállt a szerelvény. Hajnalban egymás után érkeztek a szekerek. A parasztok hazavitték a pestieket.

Én a szomszéd faluba, Keresztúrra kerültem. Egy csendes, nyugodt sváb családhoz. Niklaus, a férfi nemrég jött vissza a háborúból. A mellén, egészen a derekáig, mély, hosszú sebhely éktelenkedett.

Más gyerekek is voltak velem a faluban. Szöllősi Gyurcsikból Zürichben lett építész, Tóth Jutka Párizsban írja a regényeket. Ilyenek.

Gyurcsikra azért emlékszem, mert egyszer leitta magát, és a vizesárokba esett. Jutkával pedig meglestük a bika üzekedését, és az írónő pofon vágott, amikor megmondtam neki, hogy a bika hegyes micsodáját hogyan hívják a falubeliek.

A gazdáimat később kitelepítették. Sajnáltam őket. Nem bántottak, jól bántak velem. Én ott maradtam a faluban. A jószágot nem hagyja magára az ember. Az alvégen én lettem a pesti. A fiú, aki sikoltozik éjjel. Az idegen.

Berniczky Éva

FÖLDET AZ ÉGTŐL

*„Vannak borzasztó kalandok,
mik nem férnek el a világ rendjében,
s még ha akarnának,
sem történhetnének meg.”*

(Wisława Szymborska)

Fundánicsot nem nyomasztották a reggelek. Éveken át csavarokba vágott menetet, így aztán koponyákat lékelni és felmetszeni sem esett nehezebbre, nem viselte meg túlságosan a váltás. Továbbra is ugyanúgy nyúlt át a kerítés kis szuronyai között, kitapogatta a csengő melletti kampót, vaktában is ügyesen ráakasztotta a kulcsot, mintha mi sem változott volna, holott néhány hónapja nem a vasgyár felé vette az útját, hanem letért a hullaház irányába. Megszaporázta a lépteit, s még el sem tűnt a kanyarban, amikor már befordult utcájukba a menetrendszerű rendőrautó, végiggurult cipője sárban hagyott nyomain, a kerékabroncs átmintázta az eredeti rajzolatot, felülírta a távozót, mintha valami kivetnivalót talált volna az indulásában. A terepszínű dzsip legtöbbször éktelen szirénázással és villogással érkezett, a szomszédok már megszokták, nem kaptak fel riadtan a fejüket, belefásultak a látásába, hallásába, ki sem dugták az orrukát,